

DOKUMENTUM

Tímár Árpád

A NAGYBÁNYAI MŰVÉSZEK 1898-AS MŰVÉSZETPEDAGÓGIAI PROGRAMJA

Réti István a nagybányai művésztelep történetéről szóló visszaemlékezéseiben¹ rendre megemlíti, hogy 1898-ban a *Nagybánya és Vidéke* című lapban, majd 1899-ben önálló füzet alakjában is megjelent egy programadó tanulmány, melynek címe *A művészeti nevelésről* volt.² Az írás azonban – a Réti idézte mondatokat nem számítva – ismeretlen volt a kutatók előtt a legutóbbi időig.³ A tanulmány füzetváltozata először a Magyar Nemzeti Galériában rendezett centenáriumi *Nagybánya művészete* c. kiállítás előkészítése során került elő az MNG Adattárából,⁴ majd ezt követően az Országos Széchényi Könyvtárban is sikerült fellelni a kiadványt.⁵ Az újságbeli változat azonban továbbra is hozzáférhetetlen, sem a Széchényi Könyvtárban, sem Nagybányán nem található olyan *Nagybánya és Vidéke* szám, amelyben a keresett cikk benne lenne.⁶

Az írás keletkezésének körülményeit, indítékait Réti részletesen leírja, sőt tulajdonképpen a rejtőzködés okai is érthetőek elbeszélése alapján. Két korábbi írásában szinte szó szerint azonosan fogalmaz: „A nagybányai szabad festőiskola 1902. év április hónapjában nyílt meg. ... Azoknak az elveknek a helyzet és a körülmények által meghatározott alkalmazása ez, amely elveket Thorma János 1899-ben megjelent tanulmányában *A művészeti nevelésről* fejtett ki.”⁷ A mondathoz tartozó jegyzetben azután további információkat közöl: „Előbb cikk-alakban a Nagybánya és Vidékében jelent meg, aztán füzetben is 15 oldalon. Az alkalmat e kis tanulmány megírására az a mozgalom adta, mely ez évben a Hock János *Művészeti reform* című könyve (rettenetes galimatiász) és cikkei nyomán megindult egy új és jó képzőművészeti iskola létesítése érdekében. A sok ankét és összevissza való beszéd ösztönözte Thormát arra, hogy a művészeti nevelésről és egy erre való jó iskoláról kifejtse röviden az eszméket, melyekben vele mi is egyetértettünk. A mozgalom azonban szalmatűzként elhunyt, a füzet pedig soha a szélesebb körű nyilvánosság elé nem került. A minden tudákosság és fölösleges esztétizálás nélkül, tisztán tapasztalati alapon megírt tanulmány minden eszméje helyes, igaz ma és mindenha.”⁸

Részletesebb leírást és több új adalékot Réti harmadik írásában olvashatunk a témáról. „Egészen új kezdetet jelentett a szabadiskola megnyitása, új tanárokkal és legnagyobbreszt teljesen újonc, addig sehol sem tanult növendékekkel. Az iskolának nem voltak öregnövédek, nem voltak tradíciói, s a tanároknak nem volt gyakorlatuk és személyes tapasztalatuk az oktatásban. De azért nem lehet azt mondani, hogy a művészi nevelés nagy kérdései elvileg már korábban is nem foglalkoztatták őket. Még 1898 karácsonyán a „Nagybánya és Vidéké”-ben egy kis elaborátum jelent meg „A művészi nevelésről” címen, Thorma és Réti aláírásával. A dolgozat, amely a különlenyomatban mindössze 15 kisoldalt tett ki, Thorma elgondolásait tartalmazta, s nagy részben az ő fogalmazása volt, előzetesen pedig

az „öreg” nagybányaiak megbíralásán, megbeszélésén keresztülment, s így: Ferenczy és Grünwald felfogásával is egyezett. Én azután valami bevezetést írtam elébe s a rapszodikus fogalmazványt logikus egymásutánba rendezve, egypár érveléssel kiegészítve, nyomtatás alá készítettem.

Hogy ilyen elméleti fejtegetés éppen az egyik legkevésbé elméleti szellemű művésznek a gondolatából és tollából megszülethetett, annak egyik oka az akkori általános érdeklődés volt ez iránt a kérdés iránt. 1897 és 1898-ban – éppen az első nagybányai kiállításokkal s a Hollósy-iskola árbocra szökkenő zászlajával kapcsolatban – nagy divat lett a sajtóban és a művészársaságokban a művészi nevelésről vitatkozni. A lapokban Lyka Károly és mások részéről fürge guerilla-támadások indultak meg a budapesti művésznevelő intézmények, a Keleti-féle Mintarajziskola és Benczúr mesteriskolájának a szelleme és szervezete ellen. Hock János „Művészi reform” című könyvében 1898-ban kiterelbelyesítette ezt a támadást. Szinyei Merse Pál pedig ugyanez év őszén egy hírlapi nyílt levélben tört lándzsát a szabadiskolai rendszer mellett az akadémiákkal szemben. Tehát csak természetes volt, ha a nagybányaiak is megfogalmazták gondolataikat erről a kérdéstről. Annak oka, hogy ezekről a gondolatokról legszűkebb körökben is kevesen szereztek tudomást, részben a vidéki újság korlátozott nyilvánosságában, részben pedig abban a körülményben keresendő, hogy a keveseknek elküldött különnyomat már minden név nélkül jelent meg. A kis irat írói véka alá rejtették a lángot, bíztak az eszmék meggyőző erejében. Őszinte szerénységük és természetes élihetetlenségük volt e teljes visszhangtalanság oka.

Thorma írásának a jelentősége Nagybánya szempontjából nem itt vázolt sorsában van, hanem egyrészt abban a tényben, hogy a nagybányaiak művészi hitvallását először foglalta szavakba a saját fogalmazásukban, másrészt abban, hogy a kifejezett elvek alkalmazásba éppen a saját későbbi szabadiskolájukban kerültek. Ezenkívül azt is érdekes megállapítani, hogy Thorma elgondolásai egy szépművészeti iskola szelleméről és szervezetéről nagyon sok részükben megvalósultak a Képzőművészeti Főiskola 1920-as évekbeli reformjában.⁹

Réti egyébként mindhárom írásában több fontos gondolatot idéz szó szerint az 1898-as tanulmányból, leghosszabban, legrészletesebben *A nagybányai művésztelep* című könyvében, ahol a *IV. rész, Az iskola c. fejezet II. bekezdése* tartalmazza a program legfontosabb megállapításait.¹⁰ Az eredeti tanulmány terjedelme természetesen ennek az idézetgyűjteménynek a többszöröse, ezért mindenképpen indokoltnak tűnik, hogy az írást teljes egészében közöljük, s így végre hozzáférhetővé tegyük a további kutatás számára.

JEGYZETEK

¹ RÉTI István: *Tizennégy esztendő a nagybányai festőkolónia életéből*. (1909) In: A nagybányai művészet és művésztelep a magyar sajtóban 1896–1909. Dokumentumok a nagybányai művésztelep történetéből I. Nagybánya könyvek 7. MissionArt Galéria, Miskolc, 1996. 444–468. (A továbbiakban: RÉTI 1909).
RÉTI István: *A nagybányai festőkolónia tör-*

ténete. In: A nagybányai jubiláris képkiállítás illusztrált katalógusa. 1912. Összeállította Börtsök Samu és Réti István. Nagybánya, 1912. 6–74. (A továbbiakban RÉTI 1912) RÉTI István: *A nagybányai művésztelep*. Bp. 1994. (A továbbiakban RÉTI 1994)

² Megjegyzendő, hogy Réti két korábbi írásában azt írta, hogy Thorma tanulmánya

1899-ben jelent meg (RÉTI 1909. 453. RÉTI 1912 28.), ami a füzet változatra mindenképpen igaz, hiszen a borítón ez az évszám olvasható: MDCCCXCIX. A szöveg végén lévő keltezés viszont úgy szól: Nagybánya, 1898. december hó. Az újságban való megjelenés időpontját Réti csak harmadik írásában konkretizálta: „Még 1898 karácsonyán ... jelent meg.” (RÉTI 1994. 56.)

³ Még a Réti könyv 1994-es kiadásának jegyzetében is úgy említik a tanulmányt, hogy „Egyelőre a szöveg tartalmát csak Réti idézeteiből ismerjük, Mezei Ottó sem tudott az eredeti cikk nyomára bukkanni.” (RÉTI 1994. 182. 20. jegyzet.)

⁴ MNG Adattára, ltsz. 13494/60. Lásd BOROS Judit: *Hollósy Simon művészi hitvallása levelei tükrében 1882–1902*. In: Nagybánya művészete. [Kiállítási katalógus] Magyar Nemzeti Galéria. [Bp.] 1996. 119.

⁵ OSzK Kat.sz. VIII. Art. 2422. (A kiadvány, minthogy nincs rajta szerző feltüntetve, az „m” betűhöz van besorolva.)

⁶ A lapnak a Széchényi Könyvtárban található példányai közül hiányzik az 1898. dec. 16-i szám, bizonyára ennek alapján

feltételezte Mezei Ottó, hogy ebben jelent meg a Thorma tanulmány. („Ha valóban úgy áll – miként Réti kötetében olvasható –, hogy Thorma János a Nagybánya és Vidéke 1898. dec. 16-i számában „A művészi nevelésről” címmel tanulmányt tett közzé, ...” MEZEI Ottó: *Nagybánya. A hazai szabadiskolák múltjából*. [Bp. 1983] 31. A mondat-hoz tartozó jegyzetben hozzáfűzi: „A Nagybánya és Vidéke 1898. dec. 16-i száma nem ismeretes, ugyanígy a tanulmány Réti által említett 1899-es különnyomata sem. A lap december 25-i száma ... Hollósy manifesztumát közli.” i. m. 84. 49. jegyzet) Réti azonban nem említ pontos dátumot, csak annyit mond, hogy „1898 karácsonyán”. Elképzelhető az is, hogy a dec. 25-i karácsonyi számnak volt egy melléklete, amely szintén hiányzik az OSzK állományából.

⁷ RÉTI 1909. 453. Szinte szó szerint azonos szöveg olvasható az 1912-es kiállítás katalógusában. RÉTI 1912. 27–28.

⁸ RÉTI 1909. 465. 7. jegyzet

⁹ RÉTI 1994. 56.

¹⁰ RÉTI 1994. 56–57.